

KODEKS
POSTUPANJA U
SLUČAJU ONLINE
NASILJA NAD
ŽENAMA

Zagreb, 2022

Ovaj dokument je financiran sredstvima iz Programa o pravima, jednakosti i građanstvu (2014.-2020.) Europske unije. Sadržaj dokumenta predstavlja stajalište udruge B.a.B.e. Budi aktivna. Budi emancipiran. te je njihova odgovornost. Europska komisija nije odgovorna za upotrebu informacija koje se koriste u istom.

Ovaj dokument je kreiran uz financijsku podršku Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske. Sadržaj dokumenta isključiva je odgovornost udruge B.a.B.e. Budi aktivna. Budi emancipiran. i ne može se smatrati kao odraz stajališta Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Ovaj dokument je kreiran uz financijsku podršku Grada Zagreba. Sadržaj dokumenta isključiva je odgovornost udruge B.a.B.e. Budi aktivna. Budi emancipiran. i ni pod kojim uvjetima se ne može smatrati kao odraz stajališta Grada Zagreba.

BaBe!
Budi aktivna. Budi emancipiran.

 AGENCIJA ZA
ELEKTRONIČKE
MEDIJE

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

SADRŽAJ

I O PROJEKTU	-----	4
II UVOD	-----	5
III PRAVNI OKVIR	-----	7
IV POSTUPANJE NADLEŽNIH TIJELA	-----	22
V ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA	-----	31
VI PREGLEDNA TABLICA	-----	33

I – O PROJEKTU

Kodeks postupanja u slučaju online nasilja nad ženama nastao je u okviru projekta „SURF and SOUND - Support, Unite, Respond, Fight to Stop Online violence" čiji je nositelj i provoditelj udruga B.a.B.e. (Budi aktivna. Budi emancipiran). Glavni je cilj projekta suzbijanje internetskog/online nasilja nad ženama akumuliranjem pravnog i informatičkog znanja te podizanjem svijesti o online nasilju nad ženama i to kako među samim žrtvama, tako i među relevantnim karikama unutar sustava, ali i u široj javnosti s posebnim naglaskom na društvenu opasnost i pogubnost različitih oblika online nasilja za pojedinačne žrtve.

Fokus projekta su različiti pojavni oblici online nasilja nad ženama, a projektne aktivnosti se sastoje u prikupljanju individualnih svjedočanstava žena, pružanju usluga besplatnog pravnog i psihološkog savjetovanja, praćenju i prikupljanju sudske prakse i medijskih izvještaja te predlaganju odgovarajućih izmjena usmjerenih prema unaprjeđenju pravnog okvira. Jedna od aktivnosti projekta je i izrada ovog jednostavnog i razumljivog kodeksa postupanja u slučaju online nasilja nad ženama, kojim se želi osigurati učinkovit progon počinitelja te prevladati prepreke na putu dovođenja počinitelja pravdi uz stavljanje naglaska na senzibiliziran pristup žrtvi u svim fazama postupka i pred različitim tijelima.

Ovaj Kodeks se može primijeniti na sve pojavne oblike online nasilja nad ženama, primjerice spolno uznemiravanje, uhođenje putem interneta i druge oblike nametljivog ponašanja na internetu, iznošenje prijetnji u online sferi, vršenje prisile ili iznude, govor mržnje, objavljivanje osobnih podataka, ali i sve druge oblike online nasilja koji se nažalost vrlo dinamično mijenjaju poprimajući sve sofisticiranije oblike. Kodeks je namijenjen prvenstveno stručnjacima i stručnjakinjama koji dolaze u kontakt sa žrtvama nasilja, međutim vjerujemo da će biti koristan i samim žrtvama online nasilja. Prilikom izrade istoga, vodili smo računa o tome da se žene, žrtve online nasilja prvenstveno obraćaju policiji, centrima za socijalnu skrb te udrugama civilnog društva radi čega smatramo da je od iznimne važnosti doprinijeti razumijevanju pojmova i rasvjetljavanju pravnih mehanizama koje žrtvama stoje na raspolaganju.

II – UVOD

O ONLINE NASILJU

Online nasilje nad ženama jedan je od oblika rodno uvjetovanog nasilja. Rodno uvjetovanim ga nazivamo iz razloga što na nerazmjern način i s težim posljedicama pogađa žene od muškaraca. Zbog rasprostranjenosti interneta ovaj oblik nasilja danas pogađa žene u svim dijelovima svijeta i u različitim sferama života. Nije sporno da žrtve online nasilja mogu biti i osobe muškog spola, ali isti češće doživljavaju relativno blaže oblike nasilja na internetu nego žene (kao što su vrijeđanje i sramoćenje)¹.

U brojnim međunarodnim dokumentima koji se bave tematikom online nasilja mogu se naći različite definicije ove vrste nasilja, koje se naziva još i internetskim, kibernetičkim, ICT nasiljem (Information and Communication Technology) odnosno nasiljem počinjenim primjenom informacijsko-komunikacijske tehnologije, međutim zbog činjenice da je u samom nazivu projekta sadržan termin „online“ i u ovom Kodeksu će se koristiti navedeni pojam. Općenito govoreći, ne postoji jedinstvena definicija online nasilja, kao što ne postoje ni jedinstvene definicije pojedinačnih oblika online nasilja, međutim smatramo da za potrebe ovog Kodeksa online nasilje možemo pokušati jednostavno definirati kao upotrebu računalnih sustava i suvremene komunikacijske tehnologije kao sredstvo počinjenja nasilja nad ženama koje dovodi do različitih oblika neimovinske štete zbog povrede prava osobnosti (duševno zdravlje, fizičko zdravlje, osobna sloboda, čast i ugled, privatnost, zaštita osobnih podataka, obiteljski život, spolna sloboda) kao i do različitih oblika imovinske štete.

Naime, brojna istraživanja su kod žrtava utvrdila psihičke posljedice online nasilja kao što su visoke razine anksioznosti, stresni poremećaji, depresija, trauma, napadi panike, gubitak samopoštovanja i osjećaj nemoći u nemogućnosti da se odupru zlostavljanju. Na žalost, neke žrtve nasilja su zbog nemogućnosti da se suprotstave online zlostavljanju počinile i samoubojstvo², dakle online nasilje može dovesti i do povrede prava na život, ali i izazvati stanje teške i dugotrajne patnje za žrtve. Osim psiholoških, žrtve često trpe i fizičke posljedice u vidu pogoršanja zdravlja i ekonomsku štetu zbog gubitka zaposlenja, nemogućnosti pronalaska zaposlenja ili nemogućnosti započinjanja ili nastavka

¹ Europski institut za ravnopravnost spolova, Nasilje nad ženama i djevojkama na internetu <https://eige.europa.eu/publications/cyber-violence-against-women-and-girls>

² Ibid 2

školovanja i to osobito u situacijama kada su online nasilju izložene u poslovnom ili akademskom okruženju ili kada je počinitelj u svoje protupravno postupanje uključio osobe iz navedenih okruženja.

Uz pojam online nasilja vežu se i različiti pojavni oblici za koje isto tako postoje različiti nazivi koji se najčešće neće podudarati s nazivima kaznenih ili prekršajnih djela u nacionalnom zakonodavstvu. Izrazi kao što su primjerice hakiranje, lažno predstavljanje, krađa identiteta (nezakonit ili neovlašten pristup računalnim sustavima), osvetnička pornografija (prijetnja objavljivanjem i/ili objavljivanje snimki spolno eksplicitnog sadržaja), ucjena, govor mržnje (javno poticanje na nasilje i mržnju) i sl. nisu terminološki podudarni s terminima sadržanim u Kaznenom zakonu, što naravno ne znači da radnje koje ovi izrazi opisuju nisu kaznena djela te da kao takve nisu podložne kaznenom progonu.

U Hrvatskom zakonodavstvu za sada ne postoji definicija online nasilje nad ženama, niti je u isto uvršten pojam rodno uvjetovanog nasilja, radi čega zakone treba primjenjivati sinergijski s odredbama Istanbulske konvencije. Protupravna postupanja na internetu koja se mogu opisati kao online nasilje protiv žena u ovom trenutku su kriminalizirana kroz opise kaznenih djela za tzv. 'offline' oblike nasilja. Navedeno, međutim ne predstavlja nikakvu prepreku da se online dimenzija pojavi kao predmet postupanja kroz kaznenopravnu praksu, što je redovito i slučaj, te bi u takvim okolnostima bilo nepravilno reći da pravni okvir za kaznena djela online nasilja ne postoji. Opće je poznato da radnje koje su se uobičajeno izvršavale izvan mreže i koje su kao takve definirane u nacionalnom zakonodavstvu, posljednjih godina imaju osobito naglašenu online dimenziju, kao što je primjerice spolno uznemiravanje, iznošenje prijetnji ili nametljivo ponašanje putem interneta.

Ono što svakako mora biti ideja vodilja kada se ima u vidu intervencija zakonodavca, vođenje postupka, ali i kažnjavanje počinitelja jest često ponavljana fraza u javnom diskursu da ono što je nezakonito izvan interneta (offline) treba biti nezakonito i na internetu (online). Naime, iako po svojoj naravi virtualan, internet je prostor u kojem trebaju postojati isti standardi zaštite temeljnih ljudskih prava i u kojem ne smije biti dopušteno nešto što je protupravno u stvarnom svijetu. Činjenica što su određeni oblici nasilja teže prepoznatljivi ili manje vidljivi zbog toga što online element kaznenog djela nije izrijekom opisan u zakonu, ne smije predstavljati prepreku za poduzimanje kaznenog progona i aktiviranje odgovarajućih mehanizama zaštite žrtava i kažnjavanja počinitelja.

Svrha je ovog Kodeksa postupanja pomoći pri osiguravanju uvjeta za djelotvoran i cjelovit rad nadležnih tijela koja sudjeluju u otkrivanju djela online nasilja, prekršajnom ili kaznenom progonu, vođenju sudskih i upravnih postupaka, pružanju podrške žrtvama, praćenju ishoda postupaka, kao i u praćenju statističkih podataka vezanih uz pojavu online nasilja nad ženama radi unaprjeđenja preventivnog djelovanja te kaznenog i prekršajnog progona počinitelja online nasilja nad ženama. Kodeksom želimo prenijeti konkretne, životne i učinkovite savjete stručnjacima koji su uobičajeno primarni kontakt žrtava sa sustavom kako bi mogli pravovremeno i primjereno odgovoriti na potrebe žrtava u okviru postojeće zakonodavne regulative, osigurati im korisne, praktične i potpune informacije u kriznim životnim situacijama te im tako što više olakšati i pojednostavniti pravni put zaštite.

Kodeksom se skreće pažnja i na potrebe žrtava koje smo prepoznali na temelju praktičnog iskustva kroz pružanje pravne i psihološke podrške i neposrednog rada sa žrtvama, te se istim „mapira“ sustav ukazivanjem na različite načine ostvarivanja pravne zaštite.

Težište Kodeksa je ukazati na nužnost izvršavanja pozitivnih obveza koje se sukladno Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Europska konvencija) i Konvenciji Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) očekuju od država članica odnosno njihovih nadležnih tijela. S tim u vezi se naglašava da pozitivne obveze u predmetima online nasilja ne odudaraju od pozitivnih obveza za druge oblike nasilja, a iste se prvenstveno odnose na uspostavu adekvatnog pravnog okvira te provođenje učinkovite istrage, i brzog i učinkovitog sudskog postupka, kao i adekvatnog kažnjavanja počinitelja ukoliko dođe do utvrđenja da je počinjeno kazneno djelo.

Ciljevi koji se žele postići je potaknuti usvajanje službenog i obvezujućeg Protokola o postupanju u slučaju online nasilja nad ženama od strane Vlade Republike Hrvatske, doprinijeti stvaranju dobre prakse nadležnih tijela, potaknuti prikupljanje statističkih podataka o online nasilju te doprinijeti tome da sva nadležna tijela koja postupaju u slučajevima online nasilja nad ženama postupaju s visokom razinom profesionalnosti te bez stigmatizacije i predrasuda prema žrtvama ovog oblika nasilja.

III – PRAVNI OKVIR

USTAV I MEĐUNARODNI DOKUMENTI

Temeljni pravni okvir vezan za zaštitu žrtava nasilja iznijet će se hijerarhijski, prema obvezujućoj snazi koju pojedini dokumenti imaju u Republici Hrvatskoj.

Ustav Republike Hrvatske, hijerarhijski najviši pravni akt u Republici Hrvatskoj, kao neke od najviših vrednota propisuje ravnopravnost spolova, i poštivanje prava čovjeka. U katalogu ljudskih prava i temeljnih sloboda Ustav propisuje da su čovjekova sloboda i osobnost nepovredivi, da niti jedna osoba ne smije biti podvrgnuta bilo kakvom obliku zlostavljanja, da se svakoj osobi jamči štovanje i pravna zaštita njegova osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti, da je sloboda i tajnost dopisivanja i svih drugih oblika općenja zajamčena i nepovrediva te da je zabranjeno i kažnjivo svako pozivanje ili poticanje na uporabu nasilja ili bilo koji oblik nesnošljivosti. Važnost Ustava je pored ostalog i u tome što je njegovim odredbama predviđeno djelovanje Ustavnog suda Republike Hrvatske, koji posljednjih godina ima sve veći značaj u zaštiti prava žrtava u individualnim predmetima, a osobito u situacijama kada nadležna tijela nisu provela učinkovitu istragu i na taj način zaštitila prava žrtava kaznenih djela.

Najvažniji i najčešće primjenjivan međunarodni dokument je Konvencija Vijeća Europe za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Europska konvencija) s Protokolima uz Konvenciju. Važnost Konvencije je pored ostalog u tome što je njezinim odredbama utemeljen Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu koji je nadležan odlučivati i u slučajevima povreda prava građana i građanki Republike Hrvatske. Jedna od njegovih nadležnosti je odlučivati i o povredi prava na učinkovitu istragu te će njegova nadležnost postojati, pored ostalih i u slučajevima kada žrtve nasilja nisu primile adekvatnu zaštitu, bilo da se radi o sporosti, netransparentnosti ili neovisnosti istrage, ili pak o neadekvatnom kažnjavanju počinitelja kaznenog djela. Odredbe Konvencije predstavljaju integralni dio pravnog poretka Republike Hrvatske.

Neki od predmeta Europskog suda za ljudska prava koji su vezani uz problematiku online nasilja sadržani su u presudama Volodina protiv Rusije (broj.2), rujan 2021. godine, Buturugă protiv Rumunjske, veljača 2020. i Khadija Ismayilova protiv Azerbajdžana, siječanj 2019. godine. S tim u vezi, važno je istaknuti da nije samo Europska konvencija izvor prava koji se primjenjuje u Republici Hrvatskoj, već su to i presude Europskog suda te da su utvrđenja iznesena u tim predmetima, obvezujuća za postupanje domaćih tijela.

U predmetu Buturuga protiv Rumunjske Europski sud je razmotrio online nasilje u kontekstu obiteljskog nasilja te utvrdio da radnje kao što su neovlašteno praćenje, pristup i spremanje prepiske supružnika ili partnera domaća tijela trebaju uzeti u obzir kada istražuju slučajeve obiteljskog nasilja. Predmet Volodina broj 2 odnosi se na propust domaćih tijela da zaštite žrtvu nasilja u obitelji od ponovljenih djela online nasilja i sankcioniraju počinitelja.

Propusti domaćih tijela u poštivanju standarda koji se iznose u presudama Europskog suda, mogu dovesti do povreda Konvencije i posljedično do odgovornosti Republike Hrvatske za štetu koja je nastala za žrtve povreda, a konačno i do odgovornosti pojedinačnih službenika koji postupaju u konkretnim predmetima. Zajedničko svim predmetima Europskog suda za ljudska prava s online dimenzijom je u tome što su do sada svi oblici online nasilja nad ženama razmotreni s aspekta članka 8. Konvencije koji jamči zaštitu privatnog života pojedinca. Izvršavanje pozitivnih obveza koje se sukladno članku 8. Konvencije očekuju od država članica u predmetima online nasilja ne odudaraju od pozitivnih obveza za druge oblike nasilja, a iste se prvenstveno odnose na uspostavu adekvatnog pravnog okvira te provođenje učinkovite istrage i sudskog postupka te primjerenog kažnjavanja ukoliko dođe do počinjenja kaznenog djela.

Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija), noviji je dokument Vijeća Europe i svojevrsna je ekstenzija Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. U Republici Hrvatskoj Konvencija je stupila na snagu 1. listopada 2018. godine. Odredbe Konvencije proizlaze iz činjenice da su žene izložene većem riziku rodno utemeljenog nasilja, a temeljna joj je svrha zaštititi žene od svih oblika nasilja te spriječiti, progoniti i ukloniti nasilje nad ženama. Cilj Istanbulske konvencije je suzbijanje svih oblika nasilja i diskriminacije, promicanje pune ravnopravnosti žena i muškaraca, razvoj sveobuhvatnih okvira, politika i mjera za zaštitu i pomoć žrtvama svih oblika nasilja, te pružanje podrške i pomoći organizacijama i institucijama u uspostavljanju efikasne suradnje i usvajanja sveobuhvatnog pristupa u suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Odredbe Istanbulske konvencije također predstavljaju integralni dio pravnog poretka Republike Hrvatske.

Važno je naglasiti da se sukladno Istanbulskoj konvenciji, “nasilje nad ženama” smatra kršenjem ljudskih prava i oblikom diskriminacije žena i označava sva djela rodno utemeljenog nasilja koja imaju za posljedicu ili će vjerojatno imati za posljedicu tjelesnu, seksualnu, psihičku ili ekonomsku štetu ili patnju žena, uključujući prijetnje takvim djelima, prisilu ili namjerno oduzimanje slobode, bilo da se pojavljuju u javnom ili privatnom životu. Konvencija zahtijeva aktivnu uključenost državnih tijela u suzbijanju nasilja nad ženama te u svrhu poštivanja pozitivnih obveza preuzetih Konvencijom propisuje da države potpisnice trebaju poduzeti potrebne zakonodavne i druge mjere kako bi se spriječile, istražile, kaznile i osigurale naknade za nasilna djela obuhvaćena opsegom Konvencije koja počine privatne osobe. Iako se u Konvenciji „online nasilje“ nad ženama izrijeком ne spominje pod takvim nazivom, isto nesporno predstavlja jedan od oblika nasilja na koje se Konvencija odnosi. Međunarodni instrument zaštite u slučaju povreda Istanbulske konvencije je Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu.

Važan dokument u kontekstu zaštite žena od nasilja je i UN Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena – CEDAW koju je Republika Hrvatska ratificirala 9. rujna

1992. godine, dok je Fakultativni protokol uz Konvenciju ratificiran 7. ožujka 2001. godine. Konvencija je pravni instrument kojim je uspostavljen i međunarodni nadzorni mehanizam. Naime, Odbor za uklanjanje diskriminacije žena nadzire kako se Konvencija primjenjuje u pojedinim državama članicama na način da razmatra periodična izvješća, međutim ovlašten je razmatrati i individualne pritužbe koje odboru podnose pojedinci.

Nezaobilazan izvor prava u zaštiti prava žrtava je i Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 29. listopada 2012. godine o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela koja je na snazi od 15. studenog 2012. godine. Direktiva propisuje da žrtve kaznenih djela treba prepoznati i prema njima postupati s poštovanjem, na osjećajan i profesionalan način bez diskriminacije bilo koje vrste. Također da u svim kontaktima s nadležnim tijelima koja postupaju u okviru kaznenog postupka i svim službama koje dolaze u kontakt sa žrtvama, poput službi za potporu žrtvama ili službi za popravljavanje štete, treba uzeti u obzir osobnu situaciju i neposredne potrebe žrtava kaznenih djela, pri tome potpuno poštujući njihovu tjelesnu, umnu i moralnu nepovredivost. Direktiva predviđa da je žrtve kaznenih djela potrebno zaštititi od sekundarne i ponovljene viktimizacije, od zastrašivanja i odmazde te im osigurati odgovarajuću potporu radi olakšavanja oporavka te im omogućiti dostatan pristup pravosuđu.

Za naglasiti je da su sve službe unutar sustava koje dolaze u kontakt sa žrtvama online nasilja dužne štiti prava žena u skladu s temeljnim načelima, svrhom, ciljevima i odredbama naprijed navedenih dokumenata, čak i u slučaju kada pojedina odredba nije implementirana u domaćem zakonodavstvu.

DOMAĆE PRAVO

Relevantan domaći pravni okvir zaštite od online nasilja nad ženama nalazimo u području kaznenog, prekršajnog, antidiskriminacijskog i građanskog zakonodavstva, kao i u području prava na zaštitu osobnih podataka te temeljnih ljudskih prava i sloboda. Možemo ipak reći da su kaznenopravni i prekršajopravni zakonski okvir dva osnovna stupa zaštite žrtava. Građansko pravo ima ograničene mehanizme zaštite žrtava, međutim žrtve kaznenih djela u građanskim postupcima mogu ostvariti pravo na naknadu štete. Sudska praksa vezana uz online nasilje nad ženama u ovom trenutku u hrvatskom pravnom sustavu, prilično je oskudna, te elemente online oblika nasilja u dostupnoj praksi najčešće nalazimo kod progona kaznenih djela koja su počinjena na štetu djece, kao i u činjeničnim opisima, drugih težih kaznenih djela, osobito kaznenih djela protiv spolne slobode međutim, unatoč nedostatku javno objavljene sudske prakse, nema dvojbe da su ostvareni uvjeti za njezin razvitak i u ovom području.

Ono što svakako razlikuje ove predmete online od slučajeve offline nasilja jesu u određenim slučajevima manje mogućnosti pronalaska počinitelja te istraživanje koje može biti povezano sa specifičnim poteškoćama. Europski sud za ljudska prava u jednoj od svojih odluka navodi da su istraga i kazneni progon online nasilja suočeni s mnogim izazovima, jer isto može uključivati metode koje su policijskim vlastima posebno teške za istragu, a žrtvama se može reći – katkada ispravno, katkada netočno – da se ništa ne može poduzeti³. Imajući u vidu navedeno i pravni okvir koji se iznosi u nastavku Kodeksa, odnosno njegovu učinkovitost uvijek treba promatrati kroz prizmu dostupnosti počinitelja i saznanja o njegovom identitetu koji na žalost u brojnim slučajevima može ostati nepoznat.

KAZNENOPRAVNI OKVIR

Kaznenopravni okvir za progon online oblika kaznenih djela ustanovljen je kroz postojeće opise kaznenih djela te se kaznena djela s online dimenzijom za sada podvode pod „offline“ oblike kaznenih djela.

Prije analize pojedinačnih kaznenih djela koja se odnose na online sferu korisno je ukazati da se većina relevantnih kaznenih djela nalazi u poglavljima Kaznenog zakona koja se odnose na zaštitu privatnosti, zaštitu osobne slobode, zaštitu spolne slobode te zaštitu časti i ugleda.

Nadalje, treba reći da je izmjenama Kaznenog zakona koje su stupile na snagu 31. srpnja 2021. godine proširen krug bliskih osoba na način da izraz „bliske osobe“ obuhvaća i sadašnjeg ili bivšeg partnera u intimnoj vezi, pri čemu je svrha navedenih izmjena bila unijeti u zakon odredbe kojima će se pružiti snažnija kaznenopravna zaštita žrtava kažnjavanjem počinitelja određenih kaznenih djela (npr. kaznenog djela prijetnje, prisile, nasilja u obitelji) na štetu partnera u intimnoj vezi i to u slučajevima kada je počinjenje djela na štetu bliske osobe predviđeno kao teži oblik kaznenog djela i onim slučajevima kada je za počinjenje djela prema bliskoj osobi predviđeno da će se kazneni progon poduzeti po službenoj dužnosti (npr. kod kaznenog djela prisile).

Bliske osobe su članovi obitelji, bivši bračni ili izvanbračni drug, bivši životni partner ili neformalni životni partner, sadašnji ili bivši partner u intimnoj vezi, osobe koje imaju zajedničko dijete i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.

Vežano uz problematiku online nasilja, u praksi bi se moglo postaviti pitanje ulazi li s tim izmjenama u kategoriju bliske osobe i partner s kojim je osoba bila u online vezi, osobito

³ Europski sud za ljudska prava, presuda Volodina no. 2, odjeljak 24

imajući u vidu da postoje čak i dugotrajne veze koje podrazumijevaju izmjenu intimnosti, ali isključivo u online sferi. Mogu li se žrtve kaznenih djela, ali i prekršaja počinjenih od strane partnera u online vezi svrstati pod definiciju bliske osobe ili ne vjerojatno će utvrditi sudska praksa. Treba napomenuti da je proširena definicija bliske osobe unesena i u Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji te će se u praksi vjerojatno naći i oblici prekršajno pravnih radnji kod kojih će se postaviti isto pitanje.

Najčešći oblik kaznenog djela s online dimenzijom je zlouporaba snimke spolno eksplicitnog sadržaja. Radi se o kaznenom djelu koje je relativno novo u našem pravnom sustavu, a njegov opis je sadržan je u članku 144a Kaznenog zakona. Radi boljeg razumijevanja terminologije vezane uz ovo djelo, treba napomenuti da se radnje koje čine sadržaj ovog kaznenog djela u praksi i stručnoj literaturi vrlo često nazivaju osvetničkom pornografijom (revenge porn) ili pornografijom bez pristanka. Pod ovim opisom u praksi najčešće nailazimo na radnje odnosno situacije koje nastaju nakon prekida emocionalnih veza. Naime, zlouporabi snimke spolno eksplicitnog sadržaja najčešće prethodi dobrovoljno dijeljenje intimnih fotografija između partnera u vrijeme trajanja emocionalne veze na način da ili jedan od partnera ili partneri uzajamno jedan drugome šalju ili čine dostupnim foto i videosnimke intimnog sadržaja, ili se sporazumno snimaju u spolno eksplicitnim situacijama, ali isključivo s namjerom da navedeni sadržaji budu i tada i zauvijek namijenjeni za osobnu uporabu i s povjerenjem da partner takve sadržaje nikada u budućnosti neće zloupotrijebiti. Do osvetničke pornografije tipično dolazi u situacijama prestanka veze kada se bivši partner želi osvetiti, najčešće zbog prekida i tada pribjegava objavljivanju privatnih fotografija ili video snimki, a što će kod žrtve uobičajeno prouzročiti osjećaj straha, srama, uznemirenosti i druge negativne emocije.

U vezi s ovim kaznenim djelom dodatno treba naglasiti da kaznenom progonu podliježe i objavljivanje snimki koje su nastale korištenjem umjetne inteligencije, dakle bez pristanka i bez ikakve prethodne radnje žrtve u realitetu, izradom virtualih eksplicitnih slika ili snimki uz pomoć softvera (photoshop, deepfake) ili preinakom pravih snimki, na način da se prikaže spolno eksplicitan sadržaj kojim se vrijeđa privatnost žrtve. U takvom slučaju govorimo o objavljivanju virtualne pornografije bez pristanka koja ima jednako devastirajuće učinke kao i objavljivanje snimki koje su nastale u realitetu. Kažnjivost ovakvog postupanja predviđena je člankom 144.a. stavak 2. Kaznenog zakona.

Upiti žrtava, najčešće se odnose upravo na kazneno djelo zlouporabe snimke spolno eksplicitnog sadržaja. Imajući u vidu da je opis ovog kaznenog djela uveden u katalog kaznenih djela tek u kolovozu 2021. godine, svakako treba imati na umu vremenski doseg istoga. Naime, uvođenjem ovog pojavnog oblika kaznenog djela u kazneno zakonodavstvo, javila se nada kod brojnih žrtava koje su takvu vrstu postupanja doživjele prije stupanja na snagu zakonske odredbe, da će moći prijaviti počinitelje i za radnje koje su se dogodile prije kolovoza 2021. godine. Međutim zbog primjene načela zakonitosti koje jamči primjenu zakona za buduće vrijeme te da nitko ne može biti kažnjen za djelo koje prije

nego je počinjeno nije bilo utvrđeno zakonom kao kazneno djelo, treba pojasniti da se kaznenopravni učinci ovog kaznenog djela odnose samo na one radnje koje su počinjene nakon stupanja zakonske odredbe na snagu.

Za ovo kazneno djelo, zakonodavac je za sada propisao pokretanje kaznenog progona po prijedlogu žrtve što podrazumijeva vrlo kratak tromjesečni rok za poduzimanje kaznenog progona, a hoće li se ova odredba mijenjati, pokazati će životna dinamika i učinkovitost progona za ova kaznena djela u budućem razdoblju, osobito imajući u vidu da se velik broj žrtava nerado odlučuje za poduzimanje kaznenog progona u tromjesečnom roku koji je predviđen zakonom. Ono što svakako treba imati na umu jest da žrtve treba ohrabriti na prijavljivanje kaznenog djela jer jednom kada je rok propušten, žrtvama na raspolaganju preostaju manje učinkoviti mehanizmi zaštite, kao što je zaštita kroz građanske postupke.

U slučaju kada izostaje element „pristanka“ i „odnosa povjerenja“, dakle kada je snimka eksplicitnog sadržaja nastala bez znanja i pristanka žrtve, radić će se o kaznenom djelu neovlaštenog slikovnog snimanja iz članka 144. Kaznenog zakona. Iz opisa ovog kaznenog djela proizlazi da će isti biti primjenjiv u situacijama kada netko drugu osobu koja se nalazi u stanu ili prostoru posebno zaštićenom od pogleda neovlašteno slikovno snimi ili takvu snimku uporabi ili učini dostupnom trećoj osobi i na taj način povrijedi privatnost osobe na snimci. I za ovo je kazneno djelo specifično to da se progoni po prijedlogu, dakle progon je ostavljen na dispoziciju žrtvi i to u ograničenom vremenskom trajanju od tri mjeseca zbog čega je iznimno važno kod ovakvih oblika kaznenih djela odmah po saznanju za djelo i počinitelja, žrtve ohrabriti na prijavljivanje kaznenog djela, u čemu najveći utjecaj imaju stručne osobe, poput policijskih službenika kojima se žrtve uobičajeno obraćaju za pomoć i podršku.

Nadalje, povreda tajnosti pisama i drugih pošiljaka (članak 142. Kaznenog zakona), također je djelo koje se može počinuti u online sferi. Radi se o djelu čiji se opis sastoji u neovlaštenom otvaranju ili u nekom drugom načinu povrede tajnosti tuđe pošiljke, uključujući i elektroničke pošte ili u neovlaštenom zadržavanju, prikrivanju, uništavanju ili predaji drugome tuđe zatvorene pošiljke ili pisma, brzojava, elektroničke pošte ili kakvog drugog sredstva dopisivanja. Opis ovog kaznenog djela može se povezati s ranije iznesenim predmetom Buturuga protiv Bugarske u kojem je Europski sud za ljudska prava naveo da se radnje kao što su neovlašteno praćenje, pristup i spremanje prepiske supružnika ili partnera trebaju uzeti u obzir od strane domaćih tijela kada istražuju slučajeve obiteljskog nasilja. S tim u vezi treba reći da je upravo kontroliranje elektroničke pošte i praćenje komunikacije supružnika/partnera ili bivšeg supružnika/partnera vrlo česta pritužba koju iznose žrtve nasilja, pri čemu je za primijetiti da su primjeri progona takvog postupanja u praksi do sada bili vrlo rijetki. Naravno, treba naglasiti da ovo djelo ni po čemu nije ograničeno samo na članove obitelji i počinitelj odnosno žrtva može biti bilo koja osoba, uključujući i bliske osobe, odnosno one osobe koje su bile u intimnoj vezi. Vezano uz zakonski opis ovog kaznenog djela, treba primijetiti da je ono jedno od rijetkih

koje se izrijeckom poziva na online modalitet počinjenja budući da kao način počinjenja predviđa povredu tajnosti elektroničke pošte. I za ovo kazneno djelo progon se preuzima po prijedlogu žrtve radi čega treba voditi računa da isto bude prijavljeno u roku od tri mjeseca.

Neovlašteno zvučno snimanje i prisluškivanje je također jedno od djela koje bi moglo pronaći svoju mjesto u online sferi, budući da je realno moguće zamisliti situacije u kojima bi netko neovlašteno zvučno snimio nejavno izgovorene riječi drugoga ili drugoga prisluškivao te snimljene riječi uporabio ili učinio dostupnim trećoj osobi ili iznio javno, putem interneta. Ovo kazneno djelo je opisano u članku 143. Kaznenog zakona, a također se progoni po prijedlogu žrtve.

Konačno, u kontekstu online nasilja nad ženama koje se odnosi na kršenje privatnosti, važno je spomenuti i kazneno djelo nedozvoljene uporabe osobnih podataka iz članka 146. Kaznenog zakona koje inkriminira radnje kojima se protivno uvjetima određenima u zakonu prikupljaju, obrađuju ili koriste osobni podaci fizičkih osoba. Teži oblik ovog kaznenog djela je predviđen za iznošenje osobnih podataka iz Republike Hrvatske u svrhu daljnje obrade, za objavljivanje podataka ili ako se podaci na drugi način učine dostupnim drugim osobama ili ako se prikupljanjem, obrađivanjem ili korištenjem osobnih podataka pribavi znatna imovinska korist ili prouzroči znatna šteta. Prikupljanje, obrađivanje ili korištenje osobnih podataka fizičkih osoba koji se odnose na spolni život također predstavlja teži oblik ovog kaznenog djela. Prije nego što je u katalog kaznenih djela uvedeno kazneno djelo zlouporaba snimke spolno eksplicitnog sadržaja, upravo su se pod opis ovog kaznenog djela podvodile radnje objavljivanja snimki spolno eksplicitnog sadržaja o čemu svjedoči i praksa pravosudnih tijela.

Primjer postupanja koje se može podvesti pod ovo kazneno djelo je i često spominjani doxing koji predstavlja radnju razotkrivanja informacija podobnih za identifikaciju osobe u online prostoru, kao što su ime i prezime, kućna adresa, radno mjesto, broj telefona, financijske i druge osobne informacije sa svrhom uznemiravanja, prijetnje ili nanošenja štete žrtvi. Stvaranje tzv. creepshotova koji označava snimanje fotografija žena, u javnosti na diskretan način od strane muškaraca ili upskirting koji predstavlja radnju fotografiranja ili snimanja iz pozicije koja dozvoljava počinitelju da ima pogled u unutrašnjost odjeće žene – suknje ili haljine, a bez dozvole žrtve, neki su od primjera radnji koje bi se mogle podvesti pod ovo kazneno djelo.

Sva prethodno navedena kaznena djela nalaze se u poglavlju Kaznenog zakona koje sadrži opise kaznenih djela kojima se povrjeđuje privatnost žrtve.

Sljedeća kategorija kaznenih djela koja možemo smjestiti u online kontekst su kaznena djela usmjerena na ugrožavanje osobne slobode žrtve. Kaznena djela koja se najčešće povezuju s online kontekstom su prisila, prijetnja i nametljivo ponašanje.

Vezano uz kazneno djelo prisile (Članak 138. Kaznenog zakona) treba reći da se radi se o djelu kod kojeg se radnja sastoji u tome da se drugoga silom ili ozbiljnom prijetnjom prisili da što učini, ne učini ili trpi. Moguće je u praksi zamisliti situaciju u kojoj se žrtvu prisiljava da počinitelju ili trećoj osobi pošalje spolno eksplicitnu fotografiju ili snimku, da snimku učita/postavi na web stranicu, stranicu koja sadrži pornografski sadržaj i sl. ili je na drugi način učini dostupnom počinitelju. Sila kod ovog kaznenog djela pretpostavlja apsolutnu, odnosno fizičku silu dok je prijetnja vrsta psihičke prisile kojoj se žrtva zbog straha nekim prijetećim zlom ne može suprotstaviti.

Primjenu prisile vrlo često nalazimo između bivših partnera u kojoj se od žrtve traži da iznova šalje nove snimke spolno eksplicitnog sadržaja kako bivši partner ne bi objavio ili poslao trećoj osobi snimke koje posjeduje od ranije. Najčešća bojazan koju žrtve u takvim situacijama opisuju jest da će snimke biti podijeljene s članovima obitelji, poslodavcem ili širim krugom osoba putem internet stranica, društvenih mreža i sl. Za radnje koje opisuje ovo kazneno djelo u praksi se često koristi termin „ucjena“ koja je nekad ranije predstavljala zaseban oblik kaznenog djela, međutim pod takvim nazivom danas ne postoji u Kaznenom zakonu. Progon kod ovog kaznenog djela se poduzima po privatnoj tužbi, osim ako je djelo počinjeno iz mržnje, prema djetetu, osobi s težim invaliditetom, bliskoj osobi, odvjetniku u obavljanju njegove djelatnosti ili prema odgovornoj osobi u obavljanju javne ovlasti. Bivši i sadašnji partneri u intimnoj vezi su bliske osobe, što znači da će se u slučaju vršenja ovakvog oblika nasilja nad sadašnjim ili bivšim partnerom u intimnoj vezi ili nad članom obitelji, progon poduzimati po službenoj dužnosti. U značajno nepovoljnoj poziciji za poduzimanje kaznenog progona kod ovog kaznenog djela, nalaziti će se žrtve koje s počiniteljem nisu u odnosu bliske osobe jer će progon protiv počinitelja trebati poduzeti samostalno, podnošenjem privatne tužbe što je uvijek povezano s rizikom neuspjeha u sudskom postupku i snošenjem troškova koje tada treba nadoknaditi protivnoj strani.

Jedno od mogućih oblika kaznenih djela usko povezanih s online nasiljem je izvan svake dvojbe i kazneno djelo prijetnje. Prijetnja izgovorena u online prostoru učestali je oblik ostvarivanja obilježja ovog kaznenog djela. Sadržajno, prijetnja mora imati nagovještaj za žrtvu da bi joj se moglo dogoditi neko zlo, a to zlo mora biti ozbiljno i realno ostvarivo u konkretnim okolnostima. Imajući u vidu navedeno, osim prijetnje za život, tijelo, sigurnost žrtve ili druga dobra, a koja prijetnja se može izreći online, moguće je zamisliti i situaciju u kojoj se prijeti objavljivanjem spolno eksplicitnog sadržaja. Valja reći da je formulacija kaznenog djela prijetnje, čiji je konstitutivni element prijetnja kakvim zlom, vrlo općenita te može ostaviti određen prostor za dvojbe oko pojma „zla“. Mišljenja smo, međutim da prijetnja objavljivanjem eksplicitnih snimki može itekako predstavljati „zlo“, objektivno podobno da izazove osjećaj straha ili uznemirenosti kod svake prosječne osobe, pod uvjetom da se radi o prijetnji koja je ozbiljna. Smatramo dakle, da bi se pod opis kaznenog djela prijetnje, odnosno zla kojim se prijeti svakako mogla podvesti i prijetnja objavljivanjem snimki spolno eksplicitnog sadržaja.

Štoviše, moguće je zamisliti i situaciju u kojoj bi se žrtvi prijetilo uništavanjem društvenog položaja ili materijalnog opstanka, pri čemu bi sredstvo počinjenja kaznenog djela bilo objavljivanje snimki spolno eksplicitnog sadržaja. Treba naglasiti da smo se do sada, tijekom provođenja projekta, u našem savjetovalištu susreli sa većim brojem situacija u kojima je temeljni razlog obraćanja žrtava bila upravo prijetnja objavljivanjem snimke spolno eksplicitnog sadržaja i bojazan da će počinitelj takve svoje prijetnje ostvariti.

Što se tiče procesnog položaja žrtve, odnosno načina poduzimanja kaznenog progona za kazneno djelo prijetnje, treba podsjetiti da kazneno djelo prijetnje ima osnovni i kvalificirani oblik. Kod osnovnog oblika kaznenog djela (prijetnja određenim „zlom“) progon se poduzima po privatnoj tužbi, dok se kod kvalificiranog oblika (npr. prijetnja uništenjem društvenog položaja) kazneni progon poduzima na temelju prijedloga žrtve. I u jednom i drugom slučaju rok za pokretanje postupka je tri mjeseca. Ovi rokovi se ipak neće primjenjivati u slučaju kada je kazneno djelo počinjeno prema bliskoj osobi jer se tada progon poduzima prema službenoj dužnosti. U kontekstu kaznenog djela prijetnje za koje se progon poduzima po službenoj dužnosti, važno je spomenuti novinarke kao česte žrtve online prijetnji, a o važnosti zaštite ove kategorije žena svjedoči i ranije spomenuti slučaj Europskog suda za ljudska prava Khadija Ismailova protiv Azerbajdžana.

Nametljivo ponašanje iz članka 140. je jedno od kaznenih djela koje je tipično i najčešće lako povezano s online sferom. Ono se sastoji u ustrajnom i dugotrajnijem praćenju ili uhođenju druge osobe ili u nastojanju da se s njom uspostavi ili uspostavlja neželjeni kontakt ili je na drugi način zastrašuje i time kod nje izazove tjeskobu ili strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba. Ovo kazneno djelo se progoni se po prijedlogu žrtve, osim ako je počinjeno prema djetetu ili bliskoj osobi. Za ovo kazneno djelo vrlo često se koristi termin uznemiravanja jer su radnje koje opisuju ovo djelo u nekim zakonodavstvima terminološki označene kao uznemiravanje ili uhođenje (stalking). Mnogim žrtvama i nije dobro poznat termin nametljivog ponašanja budući da naziv kaznenog djela zvuči puno blaže od onoga što njegove radnje zapravo sadržajno predstavljaju. Primjeri na koje smo naišli u praksi su različiti. Vrlo često se odnose na praćenje profila na društvenim mrežama i ostavljanju naizgled neutralnih komentara koji unatoč tome kod žrtve izazivaju strah i tjeskobu jer su uobličeni na način da je žrtvi jasno da potječu upravo od počinitelja, dok svakoj drugoj osobi koja nije upoznata s odnosom žrtve i počinitelja mogu izgledati posve neutralni. Počinitelji se kod činjenja ovog kaznenog djela vrlo često skrivaju iza lažnih profila koje učestalo mijenjaju.

Obrasce ponašanja kod nametljivog ponašanja vrlo detaljno opisuje Istanbulska konvencija, s time da za razliku od naziva „nametljivo ponašanje“ koji se navodi u Kaznenom zakonu, koristi termin „uhođenje“. Konvencija isto definira kao namjerno ponašanje opetovanog prijetjećeg ponašanja prema drugoj osobi koje uzrokuje da se ona boji za vlastitu sigurnost. Prijeteće ponašanje može se sastojati od opetovanog praćenja druge osobe, uključivanja u neželjenu komunikaciju s drugom osobom ili davanja do

znanja drugoj osobi da je se promatra. To uključuje i praćenje žrtve u virtualnom svijetu (chat, društvene mreže itd.). Uključivanje u neželjenu komunikaciju uključuje pokušaje bilo kakvog aktivnog kontakta sa žrtvom putem bilo kojeg dostupnog sredstva komunikacije, uključujući i moderne komunikacijske alate i informacijsko-komunikacijsku tehnologiju. Nadalje, prijeteeće ponašanje može uključivati raznoliko ponašanje kao što je stvaranje lažnih identiteta ili širenje neistinitih informacija na internetu. Ova odredba odnosi se na obrazac ponašanja koje se sastoji od opetovanih incidenata, a namjera joj je utvrditi kaznenu narav obrasca ponašanja čiji pojedini elementi, uzme li ih se zasebno, ne predstavljaju uvijek nužno kazneno ponašanje⁴.

Što se tiče kaznenih djela protiv spolne slobode, kazneno djelo spolnog uznemiravanja vjerojatno će u kaznenopravnoj praksi sve češće imati obilježje online oblika nasilja. Imajući u vidu da je ovo kazneno djelo vezano uz odnos subordinacije te tipično smješteno u radnu sferu, u okolnostima u kojima se u današnje vrijeme sve veći broj poslova može obavljati online, očekivano je da će se velik broj ovakvih kaznenih djela preseliti u online sferu. Razlika u odnosu na prijašnje uređenje ovog kaznenog djela jest uklanjanje prekluzivnog tromjesečnog roka za prijavljivanje djela koji se pokazao prekratkim za donošenje odluke kod žrtava da prijave protupravno postupanje. Tipičan način postupanja u online sferi za ovo kazneno djelo bilo bi slanje neželjenih fotografija, komentara i sl. putem online kanala komunikacije. Vezano uz ostala kaznena djela kojima se štiti spolna sloboda žrtve, iako radnje kod kaznenog djela silovanja ili bludnih radnji u pravilu poistovjećujemo s onima koje se događaju u realitetu, u recentnoj praksi postupanja pravosudnih tijela zabilježen je čak i slučaj silovanja povezan s korištenjem suvremenih informacijsko – komunikacijskih tehnologija u kojem slučaj je počinitelj uz prijetnju prisilio žrtvu da izvrši nad sobom spolnu radnju koja je sukladno Kaznenom zakonu izjednačena sa silovanjem.

Također, ukazujemo i na kazneno djelo nasilja u obitelji iz članka 179.a Kaznenog zakona koje je opisano kao teško kršenje propisa o zaštiti od nasilja u obitelji koje kod člana obitelji ili bliske osobe izazove strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba ili je dovede u ponižavajući položaj ili stanje dugotrajne patnje, a time nije počinjeno teže kazneno djelo. Jasno je da je opis ovog djela primjenjiv i u online sferi, a o tome svjedoči i praksa pravosudnih tijela koja su objavljivanje spolno eksplicitnih snimki između članova obitelji i bliskih osoba prije nego što je uvedeno zasebno kazneno djelo, u određenim slučajevima progonili i kao kazneno djelo nasilja u obitelji, naravno, samo u slučajevima nasilja između članova obitelji i bliskih osoba.

⁴ Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija)

Važno je spomenuti i kazneno djelo iz poglavlja Kaznenog zakona koje se odnosi na zaštitu imovine. Radi se o kaznenom djelu iznude iz čl. 243. Kaznenog zakona koje čini onaj koji s ciljem da sebi ili drugome pribavi protupravnu imovinsku korist silom ili ozbiljnom prijetnjom prisili drugoga da što učini, ne učini ili trpi na štetu svoje ili tuđe imovine. Kazneno djelo iznude je slično kaznenom djelu prisile, a razlikuje se u tome što osoba koja je izložena iznudi čini nešto na štetu svoje imovine. Često puta u kontekstu, bilo prisile, bilo iznude možemo čuti pojam sextortion koji se kao radnja može manifestirati različitim pojavnim oblicima, a u online sferi se često sastoji od prijetnje objavom eksplicitnih snimki, kako bi se osobu primoralo da nešto učini na štetu svoje imovine.

Neovlašteni pristup računalnom sustavu ili nekom njegovom dijelu ili računalnim podacima, također je djelo koje bi se moglo povezati s online nasiljem, u nekim slučajevima kao neka vrsta pripremne radnje za neko drugo kazneno djelo koje se može počinuti online, iako neovlašteni pristup računalnom sustavu ili nekom njegovom dijelu ili računalnim podacima ima karakter samostalnog kaznenog djela.

Bitan primjer kaznenog djela s online elementom je i javno poticanje na nasilje i mržnju iz članka 325. Kaznenog zakona, a čini ga onaj tko putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način javno potiče ili javnosti učini dostupnim letke, slike ili druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema skupini ljudi ili pripadniku skupine zbog njihove rasne, vjerske, nacionalne ili etničke pripadnosti, jezika, podrijetla, boje kože, spola, spolnog opredjeljenja, rodnog identiteta, invaliditeta ili kakvih drugih osobina. Budući da je spol također jedan od osnova, govor mržnje može biti usmjeren na žene zbog njihovog spola. Jedan od primjera takvog postupanja je tzv. flaming koji se sastoji od iznošenja žestokog sadržaja, označenog eksplicitnim jezikom i mizoginijom. U Hrvatskoj je 2021. godine donesen novi Protokol u slučaju zločina iz mržnje u kojem je istaknuto da se zločini iz mržnje prate s osobitom pozornošću s obzirom na to da se počinjenjem takvih kažnjivih djela ugrožavaju ljudska prava i temeljne slobode zajamčene Ustavom Republike Hrvatske i međunarodnim pravnim aktima

Od preostalih kaznenih djela čije bi radnje mogle biti izvršene u online sferi, možemo izdvojiti i zlostavljanje na radu, a isto se odnosi na radnje vrijeđanja, ponižavanja, zlostavljanja ili uznemiravanja na radu ili u vezi s radom čime je došlo do narušenja zdravlja žrtve. Iako donekle slično kaznenom djelu spolnog uznemiravanja koje se najčešće povezuje s radnom sredinom, kod spolnog uznemiravanja se za razliku od zlostavljanja na radu radi o radnjama seksualne naravi s ciljem ili učinkom povrede dostojanstva neke osobe, osobito ako stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo ozračje.

Naposlijetku, djela koja se u svakodnevnom životu možda i najčešće susreću u online sferi su kaznena djela uvrede i klevete. Za razliku od uvrede koja u pravilu podrazumijeva iznošenje uvredljivih riječi o drugoj osobi, kleveta se odnosi na namjerno iznošenje ili

pronošenje neistinite tvrdnje koja može škoditi časti ili ugledu druge osobe. Kvalificirani oblik ovog kaznenog djela postojat će onda kada se kazneno djelo počini putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je ono postalo pristupačno većem broju osoba. Za oba kaznena djela, progon se poduzima privatnom tužnom u roku od tri mjeseca od dana saznanja za djelo i počinitelja. Trolling, kada predstavlja radnju ostavljanja uvredljive poruke na internetu s namjerom da bi se uznemirilo, konfrontiralo, diskreditiralo ili ušutkalo drugu osobu, primjer je radnje koja bi se prema našem kaznenom zakonu mogla tretirati kao uvreda.

PREKRŠAJNOPRAVNI OKVIR

Najrašireniji i uvijek aktualan oblik nasilja nad ženama u Hrvatskoj jest nasilje u obitelji te isto ima i brojne pojavne oblike u online sferi. Kako je već spomenuto, u predmetu Buturuga protiv Rumunjske Europski sud je razmotrio online nasilje u kontekstu obiteljskog nasilja te utvrdio da radnje kao što su nepropisno praćenje, pristup i spremanje prepiske supružnika ili partnera domaća tijela trebaju uzeti u obzir kada istražuju slučajeve obiteljskog nasilja. Zakon koji će se primjenjivati među članovima obitelji, bračnim, izvanbračnim partnerima i intimnim partnerima, kako sadašnjima, tako i bivšima, u sferi prekršaja je Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji koji predviđa različite pojavne oblike nasilja, a mišljenja smo da bi se online oblici mogli očitovati kao psihičko nasilje - kada je isto kod žrtve prouzročilo povredu dostojanstva ili uznemirenost, spolno uznemiravanje, a u određenim situacijama i kao ekonomsko nasilje.

Ukoliko nisu ostvarena obilježja niti jednog kaznenog djela, nadležna tijela ne bi smjela propustiti priliku poduzeti progon barem u prekršajnopravnoj sferi, naravno ako se radi o nasilju između osoba na koje se primjenjuje Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji.

Vežano uz problematiku online nasilja, i u prekršajnopravnoj praksi bi se moglo postaviti pitanje ulazi li u krug osoba kojima se pruža zaštita i intimni partner s kojim je osoba bila isključivo u online vezi, imajući u vidu da postoje čak i dugotrajne veze koje podrazumijevaju izmjenu intimnosti, ali isključivo u online sferi. Za sada nisu javno dostupne odluke prekršajnih sudova koje bi zauzele stajalište o navedenom te će ubuduće biti vrijedno istražiti praksu prekršajnih sudova u tom pogledu.

Na online oblike nasilje primjenjiv je i Zakon o suzbijanju diskriminacije te Zakon o ravnopravnosti spolova. Oba zakona zabranjuju diskriminaciju na temelju spola, te uznemiravanje na temelju spola te obje radnje predviđaju kao prekršaj. Uznemiravanje je Zakonom o suzbijanju diskriminacije definirano kao svako neželjeno ponašanje uzrokovano nekim od diskriminacijskih osnova (uključivo i spol) koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe, a koje uzrokuje strah, neprijateljsko,

ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Definicija sadržana u Zakonu o ravnopravnosti spolova vrlo je slična. Spolno uznemiravanje je Zakonom o suzbijanju diskriminacije definirano kao svako verbalno, neverbalno ili tjelesno neželjeno ponašanje spolne naravi, koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe, a posebice ako stvara zastrašujuće, neprijateljsko, ponižavajuće, omalovažavajuće ili uvredljivo okruženje. Sličnu definiciju sadrži i Zakon o ravnopravnosti spolova.

Spolno uznemiravanje kao prekršaj, definirano je na sličan način kao spolno uznemiravanje kao kazneno djelo, međutim kod prekršaja za razliku od kaznenog djela, bitno obilježje djela nije odnos nadređenosti ili zavisnosti dakle nema vertikalnog odnosa nadređeni - podređeni, već se antidiskriminacijski zakoni primjenjuju kada se uznemiravanje događa na horizontalnoj razini te kao takvo podliježe prekršajnom kažnjavanju. Tipičan primjer takvog uznemiravanja, bilo bi online uznemiravanje/spolno uznemiravanje među radnim kolegama, međutim i uznemiravanje i spolno uznemiravanje, mogu se dogoditi i u svim ostalim područjima života (primjerice, u sferi pružanja različitih vrsta usluga, obrazovanju i sl.).

GRAĐANSKOPRAVNI OKVIR

Iz dostupnih izvora pravne zaštite ne treba izostaviti ni građanskopravne mogućnosti zaštite žrtava. Sukladno Zakonu o obveznim odnosima (članak 19.) svaka fizička osoba ima pravo na zaštitu svojih prava osobnosti. Pod pravima osobnosti razumijevaju se pravo na život, tjelesno i duševno zdravlje, ugled, čast, dostojanstvo, ime, privatnost osobnog i obiteljskog života, sloboda i dr. Prema odredbama Zakona o parničnom postupku građanski sud uvijek je vezan pravomoćnom osuđujućom presudom kaznenog suda u pogledu postojanja djela i odgovornosti počinitelja (članak 12. stavak 3), što utječe na lakšu mogućnost ostvarivanja naknade štete radi povrede prava osobnosti zbog počinjenog kaznenog djela, naravno pod uvjetom da sam kazneni sud nije odlučio o imovinskopravnom zahtjevu. Međutim, osuda u kaznenom postupku, nije nužan preduvjet da se od građanskog suda zatraži naknada štete zbog protupravnog postupanja u online sferi, jedino što će u tom slučaju na žrtvi biti i veći teret dokazivanja protupravnog postupanja počinitelja. Naknada štete, može se tražiti i zbog radnji koje su počinjene kao prekršaj. Sve navedeno je moguće pod uvjetom da je počinitelj poznat žrtvi.

Osim naknade štete zbog povrede prava osobnosti, žrtva može tražiti i naknadu imovinske štete koja joj je eventualno nastala zbog protupravnog postupanja druge osobe, a također i naknadu štete zbog eventualno izgubljene zarade ako su posljedice bilo kojeg oblika online nasilja dovele do okolnosti koje žrtvu onemogućuju u ostvarivanju prava na rad i zaradu. Zahtjevi za naknadu štete zastarijevaju u roku od tri godine, ali kad je šteta

prouzročena kaznenim djelom, zahtjev za naknadu štete zastarijeva kad istekne vrijeme određeno za zastaru kaznenog progona.

Zakon o obveznim odnosima predviđa i mogućnost podnošenja tužbe kojom se može zahtijevati od suda da naredi prestanak radnje kojom se povređuje pravo osobnosti i uklanjanje njome izazvanih posljedica (članak 1048. Zakona o obveznim odnosima). Ovlast građanskog suda je odlučiti o svakoj vrsti činidbe za koju tužitelj ima pravni interes, pa tako i o uklanjanju spornih sadržaja sa interneta. Iako ovakve vrste tužbi nisu osobito česte u praksi, te njihova učinkovitost može biti povezana s različitim poteškoćama, osobito ako je počinitelj izvan Republike Hrvatske, smatramo da iste ipak mogu pronaći svoju primjenu u određenom broju slučajeva u zaštiti žrtava online nasilja.

Odgovornost s građanskopravnog aspekta ne snose samo pojedinci, već odgovorni mogu biti i vlasnici različitih portala u vezi čega se unazad više godina razvija praksa Europskog suda za ljudska prava, počevši od predmeta Delfi AS protiv Estonije (broj zahtjeva 64569/09) kao i praksa u području zaštite osobnih podataka. Prema stajalištu koje je Europski sud za ljudska prava zauzeo u spomenutom predmetu, kada online komentari predstavljaju govor mržnje ili poticanje na nasilje, države potpisnice Konvencije imaju pravo utvrditi odgovornost internetskih portala, ukoliko oni bez odgode ne uklone očigledno protuzakonite komentare.

Građanskopravni instituti zaštite su i tužbe predviđene Zakonom o suzbijanju diskriminacije i Zakonom o ravnopravnosti spolova kojima se u istom sudskom postupku može tražiti utvrđenje i prestanak uznemiravanja/spolnog uznemiravanja ili drugih oblika diskriminacije te isplata naknade štete.

U Republici Hrvatskoj na snazi je i Zakon o elektroničkoj trgovini. Isti u vezi pohrane (hostinga) propisuje da je davatelj usluga (pravna ili fizička osoba koja pruža usluge informacijskog društva, primjerice vlasnik web stranice, portala, društvene mreže) odgovoran za sadržaj pohranjenog podatka ako ima ili je mogao imati saznanja o nedopuštenom djelovanju te ako odmah čim je saznao ili postao svjestan da se radi o nedopuštenom djelovanju ili podacima nije uklonio ili onemogućio pristup takvim podacima.

Osim odredbi o odgovornosti iz Direktive o elektroničkoj trgovini i Zakona o elektroničkoj trgovini, ne treba izostaviti niti da postoji samoregulacija kao sredstvo borbe protiv nezakonitog sadržaja. U tom smislu govorimo o dobrovoljnoj suradnji davatelja usluga informacijskog društva s tijelima kaznenog progona. S tim u vezi se ističe da je Europska Komisija u svibnju 2016. godine zajedno s četiri velike IT tvrtke (Facebook, Microsoft, Twitter i YouTube) objavila Kodeks postupanja u slučaju govora mržnje na internetu s ciljem da se zahtjevi za uklanjanje sadržaja razmatraju i rješavaju u što kraćem roku.

Iz mogućih načina zaštite žrtava ne treba izostaviti niti Agenciju za zaštitu osobnih podataka, koja predstavlja samostalno i neovisno državno tijelo nadležno za nadzor provedbe Opće uredbe o zaštiti podataka. Zaštita koju pruža Agencija u pravilu se temelji na tzv. pravu na zaborav (right to be forgotten), odnosno pravu na brisanje osobnih podataka i sadržaja o žrtvi koje se ostvaruje upućivanjem zahtjeva nakladnicima, web stranicama, web portalima, društvenim mrežama i sl. Informacije o uklanjanju sadržaja s društvenih mreža, mogu se pronaći na web stranicama Agencije gdje se nalaze upute za uklanjanje istih s društvenih mreža i Google-a, za prijavu lažnog profila na Facebooku i Instagramu te podnošenje zahtjeva za uklanjanje videozapisa s YouTube-a.

Žrtve se u pravilu trebaju osobno obratiti pružateljima internetskih usluga, međutim mogu se obratiti i Agenciji, pri čemu treba imati u vidu da se vrlo često radi o pružateljima koji nemaju sjedište u RH, te će obraćanje Agenciji biti svrsishodno onda kada pružatelj ima sjedište u Republici Hrvatskoj ili nekoj od država članice Europske Unije jer je između država članica uspostavljen mehanizam suradnje te je moguće uputiti zahtjev za uklanjanje ili drugu vrstu zaštite nadležnom tijelu druge članice u kojoj se nalazi pružatelj usluga. U situacijama kada je sjedište pružatelja usluga izvan Europske Unije, mogućnosti djelovanja Agencije značajno su ograničene.

Pored toga, Agencija se u svojoj svakodnevnoj praksi obraća i medijskim nakladnicima sa zahtjevima za uklanjanje štetnih sadržaja, primjerice onih koji se odnose na žrtve kaznenih djela, odnosno onih koji izravno ili neizravno mogu dovesti do identificiranja žrtve te se žrtve Agenciji mogu obratiti i u takvim situacijama.

IV – POSTUPANJE NADLEŽNIH TIJELA

POLICIJSKI SLUŽBENICI

Prvi susret koji žrtve ostvaruju s tijelima kaznenog i prekršajnog progona su u pravilu predstavnici policije kojima se žrtve obraćaju radi podnošenja prijave zbog doživljenog nasilja. U prvom kontaktu sa žrtvom, nužno je odmah procijeniti, postoji li bilo kakva

opasnost za život, sigurnost ili zdravlje žrtve te u tom slučaju poduzeti mjere i radnje s ciljem trenutne zaštite žrtve.

Ponekad će se dogoditi da će žrtva doći u policijsku postaju samo provjeriti što će se dogoditi u slučaju podnošenja prijave/prijedloga za progon te je osobito u situacijama kada je rok za podnošenje prijave/prijedloga kratak, žrtvu potrebno osnažiti i ohrabriti da što prije podnese prijavu.

U slučaju kada se radi o kaznenom djelu koje se progoni po službenoj dužnosti, pristanak ili prijedlog žrtve, niti sam čin podnošenja kaznene prijave nije potreban za poduzimanje daljnjih radnji od strane policijskih službenika te policijski službenici trebaju početi žurno postupati slijedom samog saznanja o počinjenom djelu sukladno propisima koji nalažu progon, neovisno o tome radi li se o prekršaju ili kaznenom djelu.

Policijski službenici se trebaju suzdržavati od inzistiranja na tome da se žrtva izjasni želi li podnijeti prijavu i ustrajati na progonu počinitelja, te trebaju izbjegavati ponašanja i postupke kojima procesuiranje počinitelja ostavljaju na izbor žrtvama. Vezano uz primijećenu praksu sastavljanja zabilješki prilikom pristupanja žrtve u policijsku postaju, umjesto formalnog zaprimanja kaznene prijave, žrtvi je potrebno objasniti što točno podrazumijeva podnošenje kaznene prijave odnosno prijedloga za progon.

Imajući u vidu ranjivost žrtve te da su policijski službenici nerijetko prva kontakt točka žrtve sa sustavom, nužno je da policijski službenici postupaju sa osobitom obazrivošću prilikom zaprimanja prijave. Žrtva iz neverbalnog ponašanja policijskog službenika/ce ne smije osjetiti osudu zbog onog što joj se dogodilo. Uvijek treba imati na umu da je za nasilno ponašanje odgovoran isključivo počinitelj nasilja.

Ukoliko je moguće, o prijavi nasilja je potrebno izvijestiti stručno osposobljenog policijskog službenika/cu za online nasilje

Žrtvi je potrebno omogućiti da saznanja o počinjenom kaznenom djelu ili prekršaju iznese neometano i bez straha u odvojenim prostorijama, gdje će joj u cijelosti biti osigurana privatnost.

Žrtvu je već prilikom prvog kontakta potrebno uputiti na udruge civilnog društva koje pružaju psihološku podršku i pravno savjetovanje u slučajevima online nasilja.

Budući da prijavljivanje online nasilja nerijetko podrazumijeva pregledavanje intimnih snimki, kada god je moguće, nužno je osigurati da prijavu zaprimi osoba ženskog spola.

Policijski službenik/ca treba sačiniti pojedinačnu procjenu potrebe žrtve za zaštitom. Žrtvu je potrebno poučiti i na razumljiv način pojasniti prava koja joj pripadaju, te uručiti popis organizacija koje pružaju podršku žrtvama. Navedeno podrazumijeva, uz formalnu

obvezu informiranja žrtve o njezinim pravima, i pružanje učinkovitog objašnjenja prava koja žrtva može ostvariti tijekom policijskog postupanja.

Imajući u vidu snažne posljedice koje ovaj vid nasilja može ostaviti na žrtve, potrebno je uvjeriti se da se da je žrtva u cijelosti razumjela informaciju o pravima koja joj pripadaju te da je upućena na javnu ustanovu ili udrugu civilnog društva u kojoj može dobiti odgovarajuću pomoć i potporu. U slučaju potrebe, preporučljivo je da policijski službenik ostvari prvi kontakt s odgovarajućom ustanovom (primjerice ustanova koja pruža medicinsku pomoć) ili udrugom.

Žrtvu treba na razumljiv način informirati o tome da ima pravo sudjelovati u prekršajnom ili kaznenom postupku i da za zastupanje u navedenim postupcima ima pravo angažirati opunomoćenika iz reda odvjetnika. Osim toga, treba je upoznati sa slučajevima kada može ostvariti pravo na besplatnu pravnu pomoć i kako to može učiniti. Žrtvi također treba pružiti informacije o zaštitnim mjerama / mjerama opreza koje se mogu odrediti počinitelju i načinu njihova provođenja.

Neovisno o tome događa li se nasilje trenutno ili je počinitelj već poduzeo protupravne radnje, važno je reagirati žurno, imajući u vidu da je u mnogim slučajevima online nasilja potrebno hitno osigurati dokaze te da svako odlaganje u postupanju smanjuje mogućnost identifikacije počinitelja i posljedično kaznenog progona. Ukoliko žrtva sama nije osigurala dokaze, potrebno joj je bez odlaganja pomoći da to učini na najbolji i najbrži mogući način.

Iskazu žrtve treba posvetiti pozornost te za uzimanje istoga ostaviti dovoljno vremena. Žrtvu nije preporučljivo požurivati pri iznošenju činjenica ili komentirati da pojedini događaji nisu bitni, nego treba pokazati razumijevanje radi stvaranja sigurnog okružja i uspostavljanja odnosa povjerenja sa žrtvom.

Prilikom podnošenja prijave, uvijek treba podržati prisutnost osobe od povjerenja te uputiti žrtvu da osoba od povjerenja može biti nazočna svim radnjama pred tijelima kaznenog progona. Potrebno je poučiti žrtvu da osoba od povjerenja ne bude osoba koja će u kasnijim fazama postupka biti svjedok.

Sve navode žrtve potrebno je iscrpno zapisati te omogućiti žrtvi uvid u zapisnik/ bilješku, te jasno i razumljivo uputiti žrtvu u njezina prava i objasniti daljnji tijek postupanja.

Neprihvatljivo je neovisno o osobnoj procjeni policijskih službenika da u konkretnom slučaju možda nije riječ o „ozbiljnom“ događaju, bilo kako utjecati na žrtvu kako bi odustala od prijave. U tom smislu svakako treba izbjegavati negativne obrasce ponašanja policijskih službenika u vidu izražavanja osobnih stavova kojima se doprinosi sekundarnoj viktimizaciji žrtve.

Policijski službenici trebaju uzeti u obzir sve činjenice koje se tiču okolnosti počinjenja nasilja, sve činjenice koje upućuju na identitet počinitelja te mjesto gdje se isti nalazi. Potrebno je uzeti u obzir i eventualno ranije nasilje te okolnost jesu li nadležna tijela već postupala u slučaju nasilja i u kojem opsegu.

Ako je prijava podnesena zbog bilo koje vrste zloupotrebe snimke intimnog sadržaja, bitno je utvrditi na kojoj je lokaciji nastala snimka, uređaj kojim je fotografija ili video snimljen, vrijeme i okolnosti snimanja, osobito je li žrtva bila svjesna da se snima i je li dala svoj pristanak, je li prikazivala snimku/e trećim osobama, odnosno je li treća osoba mogla doći u posjed snimke/i, ima li žrtva saznanja kome je počinitelj učinio dostupnom snimku koja nije javno objavljena i dr. Također je važno utvrditi kojim komunikacijskim kanalima su komunicirali počinitelj i žrtva (primjerice Facebook, Instagram, Whatsapp, Viber), je li snimka nastala tijekom livestreaminga, jesu li se žrtva i počinitelj fizički susreli, te pribaviti što više podataka o počinitelju. Također je važno pribaviti informacije o ponašanju počinitelja prije, tijekom i nakon izrade određenog sadržaja, a osobito jesu li ostvarene radnje koje predstavljaju prijetnju, prisilu, iznudu i dr.

Ukoliko je nasilje počinjeno putem društvenih mreža ili drugih pružatelja internetskih usluga koji su voljni izravno surađivati s policijom, potrebno je putem Ravnateljstva policije bez odlaganja kontaktirati iste sa zahtjevom za otkrivanjem identiteta počinitelja, mjesta i vremena počinjenja kaznenog djela te drugih važnih činjenica, kao i radi osiguranja dokaza i uklanjanja spornih sadržaja s interneta.

Ukoliko je počinitelj izvan područja Republike Hrvatske, a izravan kontakt s pružateljem internetskih usluga nije moguć, potrebno je sukladno pravilima međunarodne policijske suradnje kontaktirati nadležna tijela u državi u kojoj pružatelj internetskih usluga ima sjedište, odnosno tijela države u kojoj se nalazi počinitelj kaznenog djela.

Ukoliko su počinitelj i žrtva bliske osobe (sadašnji ili bivši bračni/izvanbračni/intimni partneri, osobe koje imaju zajedničku djecu ili članovi obitelji) potrebno je u svemu postupiti i sukladno Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji. Ukoliko žrtva i počinitelj imaju zajedničku djecu, nužno je uzeti u obzir i moguću izloženost i nazočnost djece nasilju.

U slučaju da se utvrdi da su ostvareni elementi nekog od kaznenih djela protiv spolne slobode, nužno je primijeniti i odredbe Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja.

Nužno je da policijski službenici tijekom postupanja u svakom pojedinačnom slučaju uzmu u obzir širi kontekst događaja te imaju u vidu i eventualnu povijest i drugih oblika nasilja, budući da je online nasilje u velikom broju slučajeva povezano s drugim, offline oblicima nasilja, radi čega je žrtvi potrebno dati priliku da ispriča o svim oblicima

proživljenog nasilja te da i za iste podnese prijavu, kako bi se osiguralo da počinitelj odgovara za sve počinjene radnje.

U slučajevima kada žrtve kroz dulji period, trpe nasilje, a da ga ne prijave treba izbjegavati propitivanje zašto žrtva tek u tom trenutku prijavljuje nasilje, odnosno (ne)svjesno im sugerirati da zbog protoka vremena, prijava nije vjerodostojna, na bilo koji način sugerirati žrtvi da je riječ o njezinom propustu, koji joj umanjuje realne šanse za uspjeh u postupku te žrtvu na taj način svjesno ili nesvjesno odvrćati od prijavljivanja nasilja.

Svakako treba nastojati izbjeći upućivanje žrtava na pokretanje građanskih postupaka zbog uvjerenja da policija nije mjerodavna ni ovlaštena postupati po prijavi.

Svrishodno je da policijski službenici žrtvi objasne daljnji tijek postupka i što će policija poduzeti po zaprimanju prijave, odnosno objasniti da će pokrenuti prekršajni postupak podnošenjem optužnog prijedloga mjerodavnom prekršajnom sudu ili da će prijavu proslijediti nadležnom državnom odvjetništvu radi donošenja odluke o pokretanju kaznenog postupka.

Također, svrishodno je žrtvi nakon podnošenja prijave, uzimanja njezine izjave i upućivanja žrtve u njezina prava, pružiti broj za kontakt policijskog službenika koji će žrtvi biti na raspolaganju za sve informacije u vezi s daljnjim tijekom postupka u policiji i za njezina eventualna pitanja. I u slučajevima kada žrtva iz bilo kojeg razloga odustane od podnošenja prijave protiv počinitelja treba voditi računa o obvezi progona po službenoj dužnosti i svojim ponašanjem poticati žrtvu na podnošenje prijave. U situacijama kada žrtva unatoč tome odustane od prijave i kada policijski službenici procijene da ne postoje uvjeti za progon po službenoj dužnosti žrtvu treba informirati o njezinim pravima i dati joj do znanja da nasilje može i naknadno prijaviti.

Kada policijski službenici procijene da su protekli rokovi za pokretanje kaznenog progona zbog nastupanja prekluzivnog roka, nužno je provjeriti postoji li mogućnost podnošenja optužnog prijedloga nadležnom prekršajnom sudu sukladno odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji ili sukladno odredbama drugih zakona koji sadrže prekršajne odredbe.

Ako policijski službenik/ca smatra da nema elemenata za pokretanje kaznenog ili prekršajnog postupka, navedeno treba obazrivo dati do znanja žrtvi i uputiti je da sama može podnijeti optužni prijedlog prekršajnom sudu radi pokretanja prekršajnog postupka ili osobno podnijeti kaznenu prijavu u prostorijama nadležnog državnog odvjetništva.

Važno je ukazati da će neka kaznena djela koja ulaze u online sferu biti kaznena djela za koja se progon poduzima po privatnoj tužbi. U takvim situacijama žrtve treba obazrivo obavijestiti da nije moguće postupati po službenoj dužnosti te uputiti žrtvu na one udruge civilnog društva u kojima mogu dobiti detaljniji pravni savjet i upute oko sastavljanja takve vrste tužbe.

Prepuštanje slučaja privatnom progonu posebno je problematično onda kada žrtve nisu upoznate s identitetom počinitelja, jer se privatne tužbe ne mogu podnijeti protiv nepoznatih osoba. U takvim situacijama, potrebno je primijeniti članak 63. Zakona o policijskim poslovima i ovlastima koji propisuje da je ako se pri podnošenju kaznene prijave ili provođenjem izvida utvrdi da se radi o kaznenom djelu koje se progoni po privatnoj tužbi, na zahtjev osobe ovlaštene na podnošenje privatne tužbe, policijski službenik dužan poduzeti radnje za utvrđivanje vjerojatnog počinitelja koje ta osoba ne može sama poduzeti.

U slučaju upućivanja predmeta na daljnje postupanje državnom odvjetništvu, policijski službenici su dužni bez odgode žrtvi, na njezin zahtjev dati informaciju o tome kada i u kojem obliku je predmet upućen na daljnje postupanje državnom odvjetništvu.

U slučaju pokretanja postupka pred prekršajnim sudom treba voditi računa o tome da uloga policije ne završava formalnim podnošenjem optužnog prijedloga, već je nužno da policija putem ovlaštenog policijskog službenika kao ovlaštenu tužitelj aktivno sudjeluje u daljnjem tijeku prekršajnog postupka tako da se odaziva na sudske pozive na rasprave tijekom prekršajnog postupka, predlaže dokaze i sankcije, sudjeluje u ispitivanju okrivljenika i eventualno drugih svjedoka i da na raspravi aktivno i učinkovito zastupa optužbu te podnosi i pravne lijekove u slučaju nepovoljnog ishoda postupka.

U statistički sustav praćenja potrebno je pažljivo unijeti informacije o prijavljivanju kaznenog djela počinjenog korištenjem informacijsko komunikacijskih tehnologija, odnosno o pokretanju prekršajnog postupka za takvu vrstu djela.

Preporučljivo je upute sadržane u ovom Kodeksu, ovisno od slučaja do slučaja, sinergijski primjenjivati s Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, Protokolom o postupanju u slučaju seksualnog nasilja, te Protokolom o postupanju u slučaju zločina iz mržnje.

CENTRI ZA SOCIJALNU SKRB

Za očekivati je da će se žrtve online nasilja u određenim slučajevima obraćati centrima za socijalnu skrb i to osobito u situacijama kada se online nasilje događa između bliskih osoba (bračni drugovi, izvanbračni partneri, intimni partneri), a najčešće u situacijama kada počinitelj i žrtva imaju zajedničku djecu.

Kada se online nasilje događa između bliskih osoba djelatnici centara dužni su u cijelosti postupiti u skladu s obvezama koje predviđa Protokol o postupanju u slučaju zaštite od nasilja u obitelji. Dužnost je djelatnika Centra upoznati žrtvu s njezinim pravima te

ovlastima i postupanju centra za socijalnu skrb u svrhu zaštite žrtve, a u slučaju opasnosti za život i sigurnost žrtve, žrtvi je potrebno osigurati smještaj u sigurnoj kući.

Neovisno o eventualnoj procjeni djelatnika centra da se u pojedinačnom slučaju možda ne radi o nasilju, svaku prijavu potrebno je shvatiti ozbiljno, te nije poželjno prepuštati vlastitoj prosudbi jesu li navodi prijave vjerodostojni ili ne. U slučaju prijave nasilja, nikako nije dovoljno saznanja o nasilju formalno zabilježiti, već je nužno o istome bez odlaganja obavijestiti policiju ili podnijeti kaznenu prijavu državnom odvjetništvu, neovisno o tome je li navedeno već prethodno učinilo neko drugo tijelo ili organizacija. U slučaju drugačijeg postupanja, djelatnici centara snose rizik od moguće prekršajne odgovornosti zbog neprijavlivanja nasilja kako istu predviđa članak 23. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji.

Djelatnici centara dužni su informirati se o online obiteljskom nasilju i njegovim negativnim učincima na žrtve, prepoznavati isto kao rodno uvjetovano nasilje te kao oblik povrede ljudskih prava i način diskriminacije žena. U svjetlu navedenoga, nije prihvatljivo održavati zajedničke sastanke ili savjetodavne tretmane u kojima sudjeluju žrtva i nasilnik te žrtve upućivati u bilo kakav oblik dogovora s nasilnikom, postupke mirenja ili obiteljske/partnerske terapije. Potrebno je voditi računa o tome da savjetovanje oko rada na partnerskom odnosu, može samo produbiti već početno nepovoljniji položaj žrtve i dovesti istu u dodatno nepovoljniji položaj u odnosu na počinitelja što može predstavljati diskriminaciju. Suprotno tome, djelatnici centara za socijalnu skrb trebaju žrtvi omogućiti provođenje razgovora odvojeno od počinitelja, uspostaviti odnos povjerenja sa žrtvom, pružiti joj potporu i stvoriti sigurno okruženje u kojem će žrtva biti ohrabrena u prijavljivanju počinitelja.

U kontaktu sa žrtvom nasilja nepoželjno je propitivati motive žrtve nasilja, a osobito je neprimjereno prebacivati žrtvi što nasilje nije prijavila ranije, isticati da je na taj način omogućila izloženost djece nasilju, te je zbog toga na bilo koji način etiketirati kao sudionika u nasilju. Umjesto toga, važno je da se djelatnici centara prema žrtvi odnose s razumijevanjem i uvažavanjem te joj daju do znanja da će joj biti pružena sva pomoć kao žrtvi nasilja, a isto tako i potrebna podršku u zaštiti interesa i dobrobiti mlt. djece.

Prilikom pružanja bilo koje od usluga iz područja socijalne skrbi, potrebno je suzdržati se od bilo kakvog poistovjećivanja odgovornosti žrtve i počinitelja te bilo kakvog umanjivanja značaja proživljenog nasilja, obeshrabrivanja ili odvrćanja žrtve od prijavljivanja nasilja.

Budući da je uloga centara za socijalnu skrb vrlo važna u građanskopravnoj sferi zaštite žrtava vezano za reguliranje načina izvršavanja roditeljske skrbi nad mlt. djecom potrebno je voditi računa o članku 31. Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji koji propisuje obvezu poduzimanja mjera kojima će se osigurati da se pri određivanju skrbi o djeci i prava na viđanje djece uzmu u obzir pojave nasilja obuhvaćene područjem primjene Konvencije, kao i nužnost poduzimanja

potrebnih mjera kako bi se osiguralo da ostvarivanje bilo kojeg prava na viđanje djece ili skrbi o djeci ne ugrožava prava i sigurnost žrtve ili djece.

PRAVOSUDNA TIJELA

Postupanje pravosudnih tijela je u velikoj mjeri uvjetovano primjenom različitih propisa koji detaljno opisuju postupanje u svim fazama postupka i reguliraju prava žrtava, te je nesvrshodno ovakvom vrstom dokumenta upućivati na pojedine propise budući da se podrazumijeva da pravosudni djelatnici s dužnom pažnjom i visokom profesionalnošću o istima vode računa u svim fazama postupka. Međutim Kodeksom ćemo se osvrnuti na one načine postupanja u okviru kojih smatramo da postoji mogućnost svrshodnijeg djelovanja.

Prije svega, ukazuje se na praksu koja je uočena u jednom broju predmeta online nasilja u kojima je propušteno žurno postupanje. S tim u vezi, svakako smatramo preporučljivim navesti da je žurnost postupanja u slučajevima online nasilja jedan od uvjeta učinkovitog kaznenog progona, budući da svako odlaganje, s obzirom na dinamiku online nasilja, može dovesti do otežanog dokazivanja ili do gubitka dokaza, kako je to naveo i Europski sud za ljudska prava u predmetu Volodina broj 2. protiv Rusije.

Također, preporučljivo je ažurno odgovarati žrtvama na njihove upite o poduzetim radnjama povodom kaznene prijave, a sukladno članku 206. a Zakona o kaznenom postupku. Svakako nije preporučljivo započeti s postupanjem u predmetu, tak nakon što je zaprimljen upit žrtve o tome koje su radnje po kaznenoj prijavi poduzete od njezinog podnošenja, a što je zamijećeno u određenom broju slučajeva.

Isto tako, potrebno je voditi računa o rokovima za podizanje optužnice, odnosno, donošenje odluke o kaznenoj prijavi u vidu eventualnog odbačaja iste, budući da se radi o stvarima od krucijalne važnosti za žrtve kojima su već i propisani zakonski rokovi za postupanje prema njihovom shvaćanju predugački, slijedom čega se pouzdaju u to da će makar u propisanim zakonskim okvirima imati konkretne obavijesti o daljnjem tijeku postupka te im prekoračenje zakonskih rokova stvara dodatnu neizvjesnost, produljuje agoniju te predstavlja i ogroman psihološki teret. U slučaju postojanja opravdanih razloga za prekoračenje zakonskih rokova, preporučljivo je o tome obavijestiti žrtvu kako bi joj se dalo do znanja da se na predmetu aktivno radi te da je u cilju potpunog utvrđivanja činjenica i prikupljanja dokaza potrebno provesti radnje koje iziskuju dodatno vrijeme za postupanje.

Svakako je preporučljivo žrtvu što prije ispitati, budući da se radi o jednom od osnovnih prava žrtava što je osim pribavljanja svih relevantnih podataka za daljnje postupanje po prijavi i pribavljanje dokaza, važno učiniti i kako bi žrtva mogla započeti proces vlastitog oporavka i otklanjanja psihičkih posljedica koje je pretrpjela kao žrtva kaznenog djela. Naime, nije svrhovito sa ispitivanjem žrtve čekati duži vremenski period, budući da se na navedeni način kod žrtve produbljuje osjećaj neizvjesnosti i nesigurnosti te se takvim postupanjem i dovođenjem žrtve u situaciju da ponovno proživljava traumatski događaj nakon proteka dužeg vremena od njegova počinjenja, istu i dodatnu viktimizira što treba izbjegavati.

Prije ispitivanja žrtve svako tijelo koje provodi ispitivanje dužno je provesti pojedinačnu procjenu žrtve radi utvrđivanja postoji li potreba za primjenom posebnih mjera zaštite žrtve, o čemu nadležno tijelo treba poučiti žrtvu te omogućiti žrtvi da se očituje o svim okolnostima koje mogu biti relevantne za procjenu je li u konkretnom slučaju potrebno primijeniti posebne mjere radi zaštite žrtve te u kojem obliku i opsegu. Žrtvi se mora dati do znanja da se podaci vezani za pojedinačnu procjenu prikupljaju u cilju njezine zaštite te je žrtvu potrebno obavijestiti o rezultatima provedene procjene i posebnim mjerama zaštite koje je moguće primijeniti.

Prilikom ispitivanja žrtve potrebno je voditi računa o tome da se odmah pribavi što cjelovitiji iskaz, uzimajući u obzir da se dodatno ispitivanje žrtve može tražiti i ponovno provesti samo u iznimnim okolnostima te da opetovano ispitivanje žrtve pred različitim tijelima kaznenog postupka nije svrhovito te se može smatrati oblikom viktimizacije žrtve.

Nakon što je ispitana, žrtvi treba omogućiti uvid u spis predmeta bez upućivanja da isto može učiniti samo putem opunomoćenika, odnosno, žrtvi treba jasno dati do znanja da isto može učiniti i ona neposredno. Imajući u vidu da žrtva ima pravo u kaznenom postupku sudjelovati i u svojstvu oštećenika, nadležna tijela se trebaju uvjeriti u to da je žrtva razumjela što znači pojam oštećenika u kaznenom postupka i kakve ovlasti joj takav status daje tijekom samog postupka, odnosno, koja je razlika između sudjelovanja u postupku u svojstvu žrtve i u svojstvu oštećenika.

Ukoliko su tijekom postupka počinitelju određene mjere opreza radi sprječavanja ponavljanja kaznenog djela, odnosno, zaštite same žrtve, kod njihova preispitivanja potrebno je voditi računa o tome da se čuje i glas žrtve. Odluke koje se izravno tiču same žrtve i njezine sigurnosti nije preporučljivo donositi bez da se žrtvi omogući izjašnjavanje ili sudjelovanje u postupku koji prethodi donošenju takvih odluka budući da se izostavljanjem pri odlučivanju žrtva svodi na objekt kaznenog postupka, što svakako treba izbjegavati budući da izaziva ogorčenost na strani žrtava i potiče kod njih stvaranje stava nepovjerenja u sustav.

Ukoliko žrtva podnese prijavu državnom odvjetništvu za događaj koji predstavlja prekršaj, a ne kazneno djelo, treba izbjegavati upućivanje žrtve na pokretanje prekršajnog postupka, već imati u vidu kako ne postoji prepreka da državni odvjetnik kao jedan od ovlaštenih tužitelja sukladno Prekršajnom zakonu, sam pokrene prekršajni progon, odnosno, podnese optužni prijedlog za prijavljeno djelo nadležnom prekršajnom sudu. Ovo se jednako odnosi i na slučajeve odbačaja kaznene prijave kada državno odvjetništvo nakon ispitivanja kaznene prijave utvrdi da ne postoje pretpostavke za daljnji kazneni progon, osobito u slučajevima kada do odbačaja kaznene prijave dođe zbog procesnih razloga (primjerice, proteka prekluzivnog roka za podnošenje prijave, odnosno, prijedloga za progon) kada svakako treba razmotriti mogućnost pokretanja prekršajnog postupka ukoliko je prijavljeno djelo moguće podvesti pod neki od prekršaja propisanih Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji ili drugog zakona koji sadrži prekršajne odredbe, primjerice Zakona o ravnopravnosti spolova i Zakona o suzbijanju diskriminacije.

V – ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA

Osim ranije spomenutih dionika u sustavu, poseban osvrt zaslužuju i organizacije civilnog društva koje su vrlo često ili prvi kontakt žrtve sa sustavom, ili dolaze u kontakt sa žrtvama nakon prijave nasilja. Udruge su pružatelji psihološke i pravne podrške, a neke od njih osiguravaju i pratnju osobe od povjerenja prilikom prijavljivanja nasilja. Neke udruge, kada za to postoje uvjeti, također pružaju socijalne usluge kao što je smještaj u sigurne kuće, a pružaju i neke druge vrste socijalnih usluga ovisno o individualnim potrebama žrtve. Pored toga, žrtve se vrlo često oslanjaju upravo na asistenciju udruga u svrhu ostvarivanja komunikacije s nadležnim tijelima, najčešće kod upućivanja pisanih upita policiji o tome na koji način je postupljeno nakon podnošenja prijave za nasilje ili kod slanja upita državnom odvjetništvu na okolnost poduzetih radnji nakon podnošenja kaznene prijave i sl.

Treba naglasiti da udruge civilnog društva dugi niz godina beskompromisno rade na sprječavanju i suzbijanju rodno uvjetovanog nasilja i učinkovitom pravnom procesuiranju i sankcioniranju ove vrste nasilja, uočavanju problema u zakonodavstvu i funkcioniranju sustava, u mapiranju sustava te komunikaciji s medijima i širom javnošću što je jedna od najvažnijih pretpostavki osvješćivanja problema nasilja i njegove prevencije.

U brojnim situacijama, upravo će udruge civilnog društva biti prvi kontakt žrtve sa sustavom, a isti može biti odlučujuć za daljnje odluke žrtve u prijavljivanju kaznenog djela i prekršaja. Iz tog razloga, prvi kontakt predstavnika udruge civilnog društva sa žrtvom online nasilja treba biti ohrabrujuć, žrtva treba biti upućena na relevantne institucije radi prijavljivanja nasilja, a gdje god je moguće, poželjno je da žrtva nasilje prijavi u pratnji predstavnika udruge kao osobe od povjerenja.

Naime, navedena praksa se pokazala vrlo učinkovitom kod prijavljivanja online oblika nasilja, osobito iz razloga što slučajevi mogu biti kompleksni, različite vrste nasilja se mogu preklapati te je žrtvama potrebna podrška kako bi mogle što je moguće fokusiranije iznijeti sve bitne činjenice, a da se pri tome osjećaju sigurno i zaštićeno. Ukoliko je udruga prvi kontakt žrtve sa sustavom, kad god je moguće, preporučljivo je pomoći žrtvi da osigura i selektira dokaze koji joj mogu pomoći prilikom prijavljivanja nasilja, a u određenim slučajevima pružiti asistenciju žrtvi oko pisanja kronološkog slijeda događaja, a radi lakšeg snalaženja nadležnih tijela prilikom podnošenja prijave, budući da se naveden način postupanja pokazao učinkovitim u praksi prilikom podnošenja prijave za online nasilje.

U Republici Hrvatskoj danas postoji široka mreža organizacija civilnog društva koje pružaju zaštitu i podršku žrtvama nasilja, a neke od njih, poput udruge B.a.B.e. su se profilirale u pružanju pravnog savjetovanja i pružanju psihološke podrške upravo u slučajevima online nasilja. Neovisno o tome je li udruga civilnog društva imala situaciju asistiranja u slučajevima online nasilja, žrtvi u je u takvoj situaciji svrsishodno pružiti podršku, a djelatnici udruge se upućuju da specifične informacije o online nasilju i asistenciji žrtvama, pored ostalog, mogu pronaći i na stranici udruge Babe, na linku: <https://babe.hr/neon-savjetovaliste/>.

VI – PREGLEDNA TABLICA ZA NEKA OD KAZNENIH DJELA IZ ONLINE SFERE

Način postupanja počinitelja	Kazneno djelo	Zaštićeno dobro	Način progona	Rok za prijavljivanje kaznenog djela/ pokretanje kaznenog postupka	Zapriječena kazna
Prijetnja objavljivanjem snimke intimnog sadržaja	Prijetnja, članak 139. Kaznenog zakona	Osobna sloboda	Privatna tužba, podnosi se izravno sudu, osim	Tri mjeseca	Kazna zatvora do jedne godine
			ako je žrtva bliska osoba (član obitelji ili intimna partnerica) – progon se poduzima po službenoj dužnosti	Nema ograničenja	Kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina
Objavljivanje snimke spolno eksplicitnog sadržaja	Članak 144A Kaznenog zakona	Privatnost	Podnošenje prijedloga za progon – policiji li državnom odvjetništvu	Tri mjeseca	Kazna zatvora do jedne godine/Kazna zatvora do tri godine (ukoliko je snimka postala dostupna većem broju osoba).
Uznemiravanje od strane nadređene osobe na radnom mjestu (primjerice slanje poruka, fotografija, videa,	Članak 156. Kaznenog zakona	Spolna sloboda	Po službenoj dužnosti – podnošenjem kaznene prijave policiji ili državnom odvjetništvu	Nema ograničenja	Kazna zatvora do dvije godine

<p>viceva i sl. spolno eksplicitnog sadržaja, komentiranje fizičkog izgleda, iznošenje spolnih aluzija, „namještanje“ spojeva, nazivanje neprimjerenim nadimcima i sl.)</p>					
<p>Uhođenje na internetu, uspostavljanje neželjenog kontakta putem interneta što je kod žrtve izazvalo tjeskobu ili strah za njezinu sigurnost</p>	<p>Članak 140 Kaznenog zakona</p>	<p>Osobna sloboda</p>	<p>Podnošenje prijedloga za progon – policiji li državnom odvjetništvu,</p>	<p>Tri mjeseca</p>	<p>Kazna zatvora do jedne godine</p>
			<p>osim ako je žrtva bliska osoba – u tom slučaju progon se poduzima po službenoj dužnosti</p>	<p>Nema gornjeg ograničenja</p>	<p>Kazna zatvora do tri godine</p>
<p>Snimanje bez znanja i pristanka žrtve u stanu ili drugom prostoru zaštićenom od pogleda</p>	<p>Članak 144 Kaznenog zakona</p>	<p>Privatnost</p>	<p>Podnošenje prijedloga za progon – policiji li državnom odvjetništvu</p>	<p>Tri mjeseca</p>	<p>Kazna zatvora do jedne godine</p>
<p>Vršenje prisile na žrtvu da pošalje intimnu snimku</p>	<p>Članak 138. Kaznenog zakona</p>	<p>Osobna sloboda</p>	<p>Privatna tužba</p> <p>osim ako je žrtva bliska osoba – u tom slučaju progon se poduzima</p>	<p>Tri mjeseca</p> <p>Nema gornjeg ograničenja</p>	<p>Kazna zatvora do tri godine</p>

			po službenoj dužnosti		
Vrijeđanje ili iznošenje neistina o žrtvi u online prostoru	Članak 147. (uvreda) i 149. (kleveta) Kaznenog zakona	Čast i ugled	Privatna tužba	Tri mjeseca	Novčana kazna
Iznuđivanje materijalne koristi od žrtve u „zamjenu“ za neobjavlivanje intimne snimke	Članak 243. Kaznenog zakona	Imovina	Po službenoj dužnosti – podnošenjem kaznene prijave policiji ili državnom odvjetništvu	Nema ograničenja	Kazne zatvora od šest mjeseci do osam godina

BaBe!

B.a.B.e. Budi aktivna. Budi emancipiran.

Selska cesta 112 a

10 000 Zagreb

babe@babe.hr

www.babe.hr